

УДК 37.03:37(09)

К. О. СЄВОДНЄВА

аспірант

Класичний приватний університет

### МИКОЛА КОРФ – ПЕДАГОГ, ПРОСВІТИТЕЛЬ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, СПОДВИЖНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

*У статті висвітлено педагогічні погляди просвітителя й сподвижника М. Корфа; розкрито історичне значення громадської діяльності педагога в освітньому русі XIX ст.; порушено проблему розвитку освіти на історичних теренах сучасної Запорізької області; окреслено наукові положення щодо ролі М. Корфа в історії теорії та практики сільської школи, зокрема в Олександрівському повіті Катеринославської губернії; визначено особливості функціонування корфівських шкіл у Запорізькому краї XIX ст.*

**Ключові слова:** громадський діяч, Запорізький край, народна освіта, навчання, Олександрівськ, педагог, сільська школа, сподвижник, учні.

Оновлення сучасних концепцій розвитку освіти шляхом вивчення історико-педагогічного досвіду освітнього руху в окремих регіонах України сприяє подальшому розвитку методичних аспектів в історії педагогіки. Актуальність теми статті зумовлена необхідністю використання найкращих і найефективніших зразків організації освіти учнівської молоді в різні історичні періоди нашої держави.

**Мета статті** – висвітлення педагогічних поглядів М. Корфа; розкриття історичного значення громадської діяльності педагога в освітньому русі XIX ст. й історичної ролі особистості просвітителя в історії теорії та практиці сільської школи.

Микола Корф багато зробив для розвитку вітчизняної педагогіки, був одним із засновників і творців земської народної школи, став ініціатором учительських з'їздів. Вивченню основних аспектів педагогічної діяльності М. Корфа присвячено праці О. Белявського, М. Бунакова, М. Демкова, К. Єльницького, П. Каптерєва, В. Кашина, Е. Лещенко, С. Миропольського, Л. Модзалевського, В. Острогорського, Г. Піскуна, В. Родникова, Д. Семенова, Д. Тихомирова та ін.). Проте роль М. Корфа в процесі становлення й розвитку народної освіти в Запорізькому краї є недостатньо дослідженою.

Славетний лікар М. Пирогов запевняв М. Корфа: “Звуковий спосіб для нас важливий тому, що дозволяє запобігти механічному читанню; процес навчання цим методом для дітей – не важкий і не нудний і в той же час сприяє їхньому розумовому розвитку. Спочатку діти вивчають звуки, причому весело й цікаво, потім відображають ці звуки на письмі, складають слова, ліплять із глини предмети з використанням їх на уроці. Й тільки потім переходять до читання, свідомого, а не механічного” (за [1, с. 32]).

Зауважимо, що М. Корф, який боровся за реалізацію ідеї загального обов'язкового навчання, земську школу вважав лише першою сходинкою в

освіті. Мета такої школи – готувати учнів до життя в реальному середовищі, у конкретному суспільстві. На шпальтах журналу “Русская мысль” [3] педагог писав, що школа повинна допомогти дитині стати на шлях самостійної, чесної, творчої праці, знайти своє місце в житті.

Завдяки ініціативі М. Корфа в земських школах втілювалися основні дидактичні принципи розвивального навчання, а саме: не вимагати від дітей заучувати матеріал без розуміння, забезпечувати доступність у навчанні, не звільняти дітей від самостійного обдумування, не залишати дітей без допомоги, у навчанні йти вперед, спираючись на вивчений матеріал, тощо. Справедливо вважаючи, що вчитель повинен бути не тільки педагогом, а й дослідником, він рекомендував сміливіше запроваджувати самостійні письмові роботи, забезпечувати тісний зв'язок школи з громадським життям рідного села, краю, залучати учнів до краєзнавчої діяльності.

Вивчення особливостей навчального процесу земської школи, де вчитель працював одночасно з трьома групами, дає підставу стверджувати, що значної ваги набувала самостійна робота. Учитель усно працював з однією групою, а двом іншим давав самостійну роботу, потім переходив до занять з іншими групами. Це вимагало точного планування, конкретного й чіткого становлення класної самостійної роботи учнів. М. Корф прискіпливо й уміло розробив графіки такої роботи. Навчання тривало три години до обіду і стільки ж – після обіду. Як ми вже зазначали, термін навчання становив три роки. Педагог розподіляв уроки так, щоб викладання найскладніших предметів проходило в школі в тиші, тоді, коли обидва інші класи зайняті самостійно письмовими роботами.

Барон М. Корф одним з перших у Запорізькому краї порушив питання щодо необхідності навчання жінок у сільських школах, про створення середньої школи-гімназії та ремісничого училища. Микола Олександрович дуже уважно ставився до педагогів, особливо молодих. Доля багатьох подвижників переплелася з долею барона. Він високо цінував самовіддану працю сільських учителів, захищав право жінок на вчительську діяльність. Тільки для шкіл Бердянського повіту підготував 26 вчительок.

Члени училищної ради не менше ніж двічі на рік об'їжджали школи своєї дільниці, ревізували їх, проводили іспити, подаючи про це звіти. На іспитах були присутні батьки учнів, місцеві земські гласні, мирові судді. Усі місцеві інтелігентні сили так чи інакше залучалися до шкільної роботи.

Захищаючи повну відповідність школи народним запитам і потребам, М. Корф дійшов висновку, що через різноманітність місцевості й народностей, які входять до складу Росії, типи народних шкіл повинні бути різноманітними, зауважуючи, що школа повинна враховувати характер місцевості й того населення, серед якого вона існує; одноманітної народної школи для всієї країни бути не може. Було б зовсім нераціонально всі школи приводити до одного типу. Кожна з них повинна мати етнографічний характер, що, насамперед, виражається в мові. Переслідувати рідну мову дітей і вимагати, щоб вони з першого свого кроку розмовляли літературною “великоруською” мовою, – неможливо! [1].

Так, виступаючи на вчительському з'їзді 10 червня 1883 р. в Бердянську, М. Корф звернув увагу присутніх на виховний потенціал предмета “Закон Божий”, нагадавши слова К. Ушинського про необхідність розуміння дітьми премудрості Божих законів. На думку М. Корфа, це допоможе вирішити головне завдання морального виховання – побороти зло в людині та спрямувати її на добро. Таке твердження є актуальним і сьогодні. Поступово вчительські з'їзди привернули увагу всіх прогресивних представників держави. І на них почали приїздити за досвідом з усіх куточків Російської імперії. Авторитет М. Корфа зростав, і це лякало чиновників, які добилися заборони з'їздів (останній з них проведено у 1883 р. в Бердянську).

У Звітах члена Олександрівської повітової училищної ради він настійливо рекомендував учителям частіше використовувати наочність, картини й таблиці, а також малюнки, які зробили самі учні чи вчитель.

Ведучи полеміку з автором журналу “Киевлянин”, М. Корф зробив висновок про те, що в “малоруській народній школі” необхідно навчання розпочинати з “малоруської мови” як зрозумілої для дитини й такої, що відповідає її світогляду, а вже потім переходити до книжної мови [1]. М. Корф був упевнений, що в малоруській народній школі перше заняття необхідно розпочинати рідною мовою.

Про створення та роботу земських шкіл М. Корф розповів у своїх “Звітах” [2, с. 7]: “Навесні 1870 р. минає третій рік, як Олександрівський повіт, довірений мені в попечительство, не змінився ні за простором, ні за населенням. До складу довіреної мені дільниці входить 43 училища, з них 3 – приватних (єврейських) і 40 громадських, розміщених у 40 селах, з населенням 39 257 ревільських м. п. душ і розкинутих у східній частині повіту на такому просторі, що протяжність дільниці з півночі на південь становить приблизно сто верст, і таку саму протяжність дільниця має зі сходу на захід. Для огляду названих училищ довелося проїхати близько 800 верст восени і стільки ж навесні” [2, с. 8].

Оглядаючи початкові навчальні училища (так тоді називалися школи), член училищної ради протоієрей Симон Іванов восени 1882 р. зауважував, що, зважаючи на короткочасність навчання дітей у народній школі, книга барона М. Корфа “Наш друг” є незамінною, і рекомендував керівництву взяти це до відома, а не ігнорувати книги барона М. Корфа, рекомендовані Училищною радою (за [1]).

Матеріали звіту голови Олександрівської училищної ради графа Канкріна про стан початкової народної освіти в повіті за 1895–1896 н. р. свідчать, що всього в повіті було 68 шкіл. Наприклад, до вересня 1917 р. на території теперішнього Гуляйпільського району працювало 20 навчальних закладів, а саме: 18 початкових шкіл, двокласне училище і чоловіча (хлоп'яча) гімназія, відкрита 24 листопада 1916 р. У цих закладах навчало дітей 48 учителів, а ходило на заняття 800 учнів (більшість дітей трудящих не мали освіти).

А в таких великих селах, як Гуляйполе, по дві. У селах були солідні бібліотеки, які поповнювалися за рахунок пожертвувань колишнім Санкт-

Петербурзьким комітетом грамотності. За короткий час свого існування Гуляйпільська бібліотека, відкрита в другій половині 1895 р., мала 490 назв книг. Відвідувало бібліотеку 638 читачів.

Умови життя й побуту сільських педагогів легко можна було назвати “спартанськими”. В одному зі звітів попечителя вчительський побут описано яскраво й виразно: “За стіною – дуже маленька кімната-квартира вчительки. У вітальні – вішалка для верхнього одягу учнів і житло сторожа. Зимових рам – немає, в підлозі – щілини. Піч не обігриває квартиру. Взимку під час буревіїв і хуртовин учителька не могла нічим захищатися від лютого холоду. Взагалі її кімната не задовольняла найскромніших вимог людського існування” [1]. Усі діти знаходилися в одній класній кімнаті, сиділи в три ряди: кожен клас (тоді називався група) займав окремий ряд; одночасно з усіма працював один учитель. Розпочиналися заняття Законом Божим. Законотчитель разом із учнями першої групи вивчав напам’ять (старослов’янською з перекладом на російську мову) “Отче наш”, “Царю небесний”, “Достойно” та інші молитви. Разом вони вивчали заповіді, учитель пояснював дітям елементарні релігійні поняття. Друга група читала й переказувала Старий Завіт, дізнавалася подробиці про релігійні свята. Третя група вивчала Новий Завіт і Псалтир.

На уроках письма учні першої групи навчалися каліграфічно писати букви, а старші групи – писали під диктовку. На арифметиці перша група рахувала від одного до ста і навпаки. Ці діти розв’язували усні задачі на чотири дії до 20, а письмові – до мільйона. На уроках російського та слов’янського читання учні читали й переказували за книгами К. Ушинського “Рідне слово”, М. Корфа “Наш друг”, Л. Толстого “Абетка”.

Справжня громадська діяльність М. Корфа розпочалася з уведенням педагогом, методистом земських установ: він був земським повітовим глашаним Олександрівського повіту Катеринославської губернії, головою вчительського з’їзду. Його діяльність була зосереджена переважно на шкільній справі в повітах Катеринославської (Олександрівський район) та Таврійської (Бердянський район) губерній.

Діяльність М. Корфа була багатогранною. Його зусилля стосувалися й розвитку земства в цілому, і ґрунтового аналізу стану та проблем шкільництва й початкової освіти в тогочасний період, і методики організації нового типу земської школи, і співпраці з передовою на той час педагогічною пресою, і розробки та впровадження підручників і методичних рекомендацій щодо початкової освіти, і застосування власних педагогічних ініціатив, і глибокої турботи про забезпечення школи кваліфікованими вчительськими кадрами.

Можна стверджувати, що М. Корф започаткував і створив величезну та безсмертну в державному аспекті справу – народну початкову школу.

**Висновки.** Отже, М. Корф багато зробив для народної освіти. Він посідає почесне місце в історії вітчизняної педагогіки як один із творців земської народної школи. Саме М. Корф розробив своєрідну концепцію навчання, багато положень якої справили великий вплив на наступний розви-

ток педагогічної науки. Він розробив і запровадив у життя тоді ще не визнану структуру земської школи, чітку організацію педагогічного процесу на вдосконалення навчально-виховної роботи школи, яка в кінцевому підсумку повинна слугувати економічному й соціальному прогресу.

#### Список використаної літератури

1. Кушніренко І., Жилінський В. Барон Микола Олександрович Корф. Одержимий з провінції. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2010. 221 с.
2. Отчет члена Александровского уездного училищного совета, барона Н. А. Корфа за 1869–1870 учебный год. Катеринославь, 1870. 32 с.
3. Русская мысль. 1881. № 3.

*Стаття надійшла до редакції 01.09.2017.*

#### **Севоднева К. О. Николай Корф – педагог, просветитель, общественный деятель, сподвижник национального образования**

*В статье освещены педагогические взгляды просветителя и сподвижника Н. Корфа; раскрыто историческое значение общественной деятельности педагога в образовательном движении XIX в.; поднята проблема развития образования на исторических территориях современной Запорожской области; обозначены научные положения о роли Н. Корфа в истории теории и практики сельской школы; определены особенности функционирования корфовских школ в Запорожском крае XIX в.*

**Ключевые слова:** общественный деятель, Запорожский край, народное образование, обучение, Александровск, педагог, сельская школа, сподвижник, ученики.

#### **Sevodneva K. Nikolay Korf is Educator, Educator, Public Figure, Associate of the National Education**

*The article highlights the pedagogical views of the enlightener and associate N. Korf; The historical significance of the public activity of the teacher in the educational movement of the 19th century is revealed; the problem of the development of education in the historical territories of the modern Zaporozhye region is raised; outlined scientific provisions on the role of N. Korf in the history of theory and practice of rural schools; specifics of the functioning of the Korf schools in the Zaporozhye region of the XIX century.*

*Korf's activities were multifaceted. His efforts concerned the development of the zemstvos as a whole, and a thorough analysis of the state and problems of schooling and elementary education at that time, and the methods of organizing a new type of zemstvo school, and cooperation with the advanced pedagogical press at the time, and the development and implementation of textbooks and methodological recommendations regarding elementary education, and the use of their own pedagogical initiatives, and deep concern about providing the school with skilled teaching staff.*

*Updating the modern concepts of education through studying the historical pedagogical experience of educational movement in certain regions of Ukraine contributes to the further development of methodological aspects in the history of pedagogy. Nikolai Korf did a lot for the development of domestic pedagogy and Zaporizhzhya region, was one of the founders and founders of the Zemsky popular school, became the initiator of teacher congresses.*

*He holds a place of honor in the history of domestic pedagogy as one of the founders of the Zemsky popular school. It was M. Korf who developed a peculiar concept of learning, many of which had a great influence on the subsequent development of pedagogical science. He developed and implemented the then not recognized structure of the zemstvo school, a clear organization of the pedagogical process for improving the educational work of the school, which should ultimately serve economic and social progress.*

**Key words:** public figure, Zaporozhye region, public education, training, Aleksandrovsk, teacher, village school, associate, pupils.